

„GEOVEDY PRE KAŽDÉHO“

Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta,
Katedra fyzickej geografie a geoekológie

a spoluriešiteľské organizácie:

Gymnázium, Ul. Ladislava Sáru 1, Bratislava

Gymnázium na Hubeného ulici, Hubeného 23, Bratislava

Gymnázium Matky Alexie, Jesenského 4/A, Bratislava

ENVIRONMENTÁLNE ZÁŤAŽE – STAV RIEŠENIA NA SLOVENSKU

RNDr. Vlasta Jánová, PhD.

2012

1. Európsky kontext

Na základe prieskumov realizovaných Európskou agentúrou životného prostredia (EEA – European Environmental Agency) bolo zistené, že v členských štátoch EEA existuje cca 3 mil. pravdepodobných zdrojov znečisťovania. Počet identifikovaných pravdepodobných environmentálnych záťaží je okolo 1,8 mil. a počet potvrdených environmentálnych záťaží je odhadovaný na 250 000. Za posledných 30 rokov bolo cca 80 000 lokalít sanovaných, čo predstavuje približne 1/3 z celkového počtu kontaminovaných lokalít. Pri sanácii environmentálnych záťaží je snahou väčšiny členských štátov Európskej únie v maximálnej miere uplatniť princíp „znečisťovateľ platí“ (polluter-pays principle), ktorý je všeobecne uznávaným princípom Európskej únie. Výnimku pri aplikácii tohto princípu tvoria prípady, keď osobu zodpovednú za znečisťovanie nie je možné identifikovať alebo volať na zodpovednosť podľa právnych predpisov Európskej únie alebo právnych predpisov členského štátu, alebo v prípade, ak táto osoba nemôže znášať náklady na nápravu. V súlade s týmto princípom v priemere cca 35% nákladov na sanáciu environmentálnych záťaží v rámci Európskej únie pochádza z verejných zdrojov, zvyšok pripadá na súkromný sektor. Medzi jednotlivými členskými štátmi však existujú veľké rozdiely. Každoročne sú v rámci Európskej únie vynakladané na prieskum, sanáciu a monitoring environmentálnych záťaží značné prostriedky. Avšak v porovnaní s celkovými odhadovanými nákladmi, ktoré sú potrebné na riešenie environmentálnych záťaží, predstavuje táto suma v súčasnosti len 2 %. V priemere ročné výdavky na záťaž predstavujú okolo 12 EUR na obyvateľa a podľa správ z jednotlivých štátov sa pohybujú od 0,7 do viac ako 20 EUR na obyvateľa.

2. Environmentálne záťaže na Slovensku

Podľa výsledkov projektu „Systematická identifikácia environmentálnych záťaží v Slovenskej republike“ sa na Slovensku nachádza 1819 environmentálnych záťaží. Okolo 1200 z nich stále predstavuje závažné nebezpečenstvo pre zdravie človeka a životné prostredie. Ide o lokality, kde dochádzalo k dlhodobým skrytým a nekontrolovaným únikom nebezpečných látok do jednotlivých zložiek životného prostredia. Mnohé z týchto lokalít sú dnes opustené a opatrenia na nápravu nemá kto vykonať, pretože zodpovedná osoba už neexistuje, alebo nie je známa. V iných podnikoch výrobné činnosti pokračujú, no podnik buď nemá na sanáciu dostatok peňazí, alebo nemá o nápravu nepriaznivého stavu záujem. Našťastie existujú aj také podniky, ktoré sa po privatizácii zodpovedne postavili k riešeniu problematiky environmentálnych záťaží, za ktoré v procese privatizácie prevzali zodpovednosť. V mnohých z nich boli prieskum a sanácia vykonané a lokalita sa monitoruje. Z výsledkov systematickej identifikácie environmentálnych záťaží tiež vyplýva, že o mnohých podozrivých lokalitách nemáme dostatok informácií o prítomnej kontaminácii. Takéto lokality sú označované ako pravdepodobné environmentálne záťaže. Bolo ich identifikovaných 878 a do registra environmentálnych záťaží sú zapísané vďaka priamym alebo nepriamym indiciám kontaminácie na danej lokalite. Takýmito indiciami môžu byť napr. prítomnosť zdrojov kontaminácie, záznamy orgánov štátnej správy alebo samosprávy o znečistení zložiek životného prostredia alebo o nevhodnom nakladaní so znečisťujúcimi látkami, staršie archívne informácie o znečistení získané prieskumnými alebo monitorovacími prácami, prejavy poškodenia krajiny, napr. poškodenie vegetácie, uhynuté organizmy, zápach, očividná prítomnosť cudzorodých látok a pod.

Druhú skupinu identifikovaných lokalít predstavujú environmentálne záťaž, ktorých prítomnosť bola potvrdená prieskumnými prácami. Doteraz ich bolo identifikovaných 257. Niektoré z nich sú potvrdené len orientačným geologickým prieskumom a stále nevieme, aký je rozsah kontaminácie, aké typy znečisťujúcich látok sú prítomné v podzemnej vode, pôde a horninovom prostredí, aké je množstvo týchto látok, ich koncentrácia, mobilita a iné vlastnosti. Na týchto lokalitách je potrebné vykonať podrobný prieskum environmentálnej záťaže a spracovať analýzu rizika, ktorá je základným podkladom pre vypracovanie projektu sanácie. Výsledkom analýzy rizika je zistenie, či miera rizika je akceptovateľná pre súčasné alebo plánované využitie územia. Ak miera rizika nie je akceptovateľná, je nutná sanácia environmentálnej záťaže. Cieľové kritériá sanácie sa vždy určujú s ohľadom na budúce využitie lokality a mali by zodpovedať reálnym podmienkam konkrétnej lokality.

Tretiu skupinu identifikovaných lokalít predstavujú sanované environmentálne záťaž, ktorých bolo identifikovaných 684.

3. Legislatíva pre oblasť environmentálnych záťaží

Z hľadiska legislatívy Európskej únie sa riešenia problematiky environmentálnych záťaží dotýkajú viaceré smernice, no každá z nich rieši problém len čiastočne. Doterajšia prax ukazuje, že platná legislatíva nevytvára dostatočný tlak na osoby zodpovedné za environmentálne záťaž a že na mnohých lokalitách zodpovedné osoby ani nie je možné identifikovať. Z uvedeného dôvodu sa Ministerstvo životného prostredia SR takmer osem rokov snažilo o prijatie zákona o environmentálnych záťažiach. Nakoniec v októbri 2011 Národná rada SR schválila zákon č. 409/2011 Z.z. o niektorých opatreniach na úseku environmentálnej záťaže a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Zákon je platný od 1. januára 2012 a prináša v oblasti životného prostredia nové podmienky pre systematické riešenie problematiky.

Zákon o „environmentálnych záťažiach“ ustanovuje:

- a) práva a povinnosti osôb pri identifikácii environmentálnej záťaže,
- b) pôvodcu,
- c) spôsob určenia povinnej osoby na úseku environmentálnej záťaže,
- d) práva a povinnosti pôvodcu environmentálnej záťaže, povinnej osoby a ministerstva, ktorého pôsobnosť súvisí s činnosťou, ktorá viedla k vzniku environmentálnej záťaže,
- e) pôsobnosť orgánov štátnej správy na úseku environmentálnej záťaže,
- f) sankcie za porušenie povinností podľa tohto zákona.

K najzložitejším častiam navrhovaného zákona patrí časť venovaná určovaniu zodpovednej osoby za environmentálnu záťaž. Zložitost' vyplýva z nedostatočnej úpravy zodpovednosti pri privatizácii a pri opätovnom prevode a prechode majetku na iné osoby. Komplikáciu predstavuje aj snaha tvorcov zákona uplatniť smerom do minulosti princíp „znečisťovateľ platí“, pretože tak to principiálne ustanovuje stále platný privatizačný zákon.

Prijatiu zákona predchádzala novela zákona č. 569/2007 Z.z. o geologických prácach (geologický zákon) v znení neskorších predpisov, do ktorého boli zavedené niektoré ustanovenia týkajúce sa environmentálnych záťaží.

Prijatie tohto zákona je dôležitým krokom na ceste k čistejšiemu, zdravšiemu a udržateľnému životnému prostrediu v našej krajine. Umožní riešiť problematiku environmentálnych záťaží v Slovenskej republike komplexne a rozbehnúť proces odstraňovania environmentálnych záťaží podobným spôsobom, ako to prebieha vo vyspelých krajinách Európskej únie.

4. Manažment environmentálnych záťaží

Najvýznamnejšie doterajšie aktivity Ministerstva životného prostredia SR v oblasti manažmentu environmentálnych záťaží možno zosumarizovať nasledovne:

- Vykonaná bola Systematická identifikácia environmentálnych záťaží (2006 – 2008),
- Vybudovaný bol Informačný systém environmentálnych záťaží (www.enviroportal.sk),
- Vypracované boli Regionálne štúdie dopadov environmentálnych záťaží na životné prostredie (2010),
- Prijatá bola novela geologického zákona zahŕňajúca environmentálne záťaže (2009),
- Pre oblasť environmentálnych záťaží bola novelizovaná vyhláška ku geologickému zákonu (2010),
- Vypracovaný a schválený bol Metodický pokyn pre analýzu rizika,
- Pripravené boli podklady pre Operačný program Životné prostredie 2007-2013 a jeho výzvy,
- Vypracovaný a vládou schválený bol Štátny program sanácie environmentálnych záťaží (2010),
- Zhotovený a vytlačený bol Atlas sanačných metód environmentálnych záťaží (2011),
- Vyškolení boli pracovníci štátnej správy pre oblasť environmentálnych záťaží,
- Prijatý bol zákon o „environmentálnych záťažiach“ (2011).

5. Financovanie environmentálnych záťaží

Na plnenie Štátneho programu sanácie environmentálnych záťaží a povinností vyplývajúcich zo zákona „o environmentálnych záťažiach“ je nevyhnutné vytvárať a hľadať zdroje. Environmentálne záťaže vznikali v priebehu mnohých desaťročí a proces ich odstraňovania tiež nebude záležitosťou krátkodobou. Podľa odhadov si riešenie problematiky vyžiada desiatky rokov, a to hlavne z dôvodu podcenenia problematiky v minulom období a z dôvodu absencie tvorby finančných zdrojov. Napriek tomu je nevyhnuté začať riešiť problematiku čo najskôr, pretože vstupom Slovenska do Európskej únie sa otvorili možnosti využitia zahraničných zdrojov, hlavne prostredníctvom Operačného programu životné prostredie. Operačný program životné prostredie je zameraný na zlepšenie stavu životného prostredia a racionálneho využívania zdrojov prostredníctvom dobudovania a skvalitnenia environmentálnej infraštruktúry SR v zmysle predpisov EÚ a SR a na posilnenie environmentálnej zložky trvalo udržateľného rozvoja. Environmentálne záťaže spadajú v operačnom programe pod prioritnú os č. 4 – Odpadové hospodárstvo, pod operačný cieľ 4.4 Riešenie problematiky environmentálnych záťaží vrátane ich odstraňovania. Tento operačný cieľ je napĺňaný prostredníctvom aktivít zameraných najmä na monitoring a prieskum environmentálnych záťaží a spracovanie rizikových analýz, na sanáciu najrizikovejších environmentálnych záťaží a na dobudovanie informačného systému environmentálnych záťaží.

Literatúra

Jana Frankovská, Jozef Kordík, Igor Slaninka, Ľubomír Jurkovič, Vladimír Greif, Peter Šottník, Ivan Dananaj, Slavomír Mikita, Katarína Dercová a Vlasta Jánová: Atlas sanačných metód environmentálnych záťaží. Štátny geologický ústav Dionýza Štúra, Bratislava 2010, 360 s, ISBN 978-80-89343-39-3

<http://envirozataze.enviroportal.sk>